

تحلیل نقش گردشگری در تحولات اقتصادی روستاهای هدف گردشگری شرق استان گیلان در دهه اخیر^۱

محمدتقی لطفی نیا

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

تیمور آمار^۲

دانشیار گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۰۶

چکیده

گردشگری یکی از عوامل مؤثر در سکونتگاه‌های روستایی می‌باشد که توسعه آن نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی داشته و می‌تواند اثرات و پیامدهای اقتصادی مختلفی را به همراه داشته باشد. هدف این پژوهش بررسی نقش گردشگری در تحولات اقتصادی روستاهای هدف گردشگری شرق استان گیلان در دهه اخیر است. روش تحقیق در این مطالعه توصیفی-تحلیلی است که بخش عمده‌ای از داده‌های آن بر اساس مطالعات میدانی صورت گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که دهه اخیر (۱۳۹۵-۱۳۸۵) گردشگری در زمینه اقتصادی اگرچه سبب اثرات و پیامدهای مثبت همچون افزایش فرصت‌های شغلی، افزایش سطح درآمد ساکنان روستا و سرمایه‌گذاری در این روستاها شده اما اثرات و پیامدهای منفی اقتصادی از قبیل افزایش قیمت کالاها و خدمات، فصلی بودن مشاغل مربوط به گردشگری، بالارفتن قیمت زمین، کاهش شاغلین و رکود فعالیت‌های مربوط به کشاورزی در فصول گردشگری را به همراه داشته است. نتایج همچنین نشان دادند در بخش‌های خدماتی و رفاهی روستای حسن سرا با داشتن ۵ هتل، ۸ رستوران و ۱۵ سوپرمارکت بهترین عملکرد را در بین سایر روستاها داشته و همچنین بیشترین رشد قیمت زمین در دهه اخیر نیز مربوط به روستای مذکور بوده که این امر علاوه بر واقع شدن این روستا در منطقه ساحلی، ناشی از موقعیت استراتژیک این روستا در مسیر اصلی گیلان به مازندران و همچنین نقطه اتصال نواحی جلگه‌ای به منطقه گردشگری اشکورات می‌باشد. همچنین روستای سفیدآب نیز به دلیل محدودیت اراضی ضعیف‌ترین عملکرد را در بین تمامی روستاهای مورد مطالعه داشته است.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، تحولات اقتصادی، روستاهای هدف گردشگری، شرق گیلان

۱- این مقاله مستخرج از پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی تحت عنوان تحلیل نقش گردشگری در تحولات سکونتگاه‌های روستایی استان گیلان در دهه اخیر (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شرق گیلان) دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت می‌باشد.

۲- (نویسنده مسئول) Amar@Iaurasht.ac.ir

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری در دنیا، یکی از منابع مهم درآمد است و به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان، حائز جایگاه ویژه‌ای است (نیک بین و کرمی، ۱۳۹۱:۱۳۸). از این رو، بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت بین‌المللی هستند (Doh, 2006: 29). گردشگری در چهارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند که یکی از این الگوها، گردشگری روستایی است. روستا دیگر صرفاً مترادف با کشاورزی نیست، بلکه مفهومی است که به سرعت در حال تغییر است که در چشم انداز و جمعیت روستایی، اشتغال، جابجایی و مصرف منعکس می‌شود. به همین صورت گردشگری روستایی صرفاً به گردشگری مزرعه یا گردشگری زراعی محدود نشده است و می‌تواند همه اشکال گردشگری و استفاده از چشم اندازهای روستایی را در برگیرد (Saarinen, 2007: 33). با توجه به اینکه نواحی روستایی عموماً از سطوح وسیع فقر، سطوح کم فعالیت‌های اقتصادی زراعی، توسعه کم زیر ساختها، کاهش جمعیت، کاهش نیروی کار ماهر و عدم وجود سیاست توسعه‌ای مشخص رنج می‌برند لذا توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند به کاهش یا از بین رفتن این مشکلات کمک نماید و زمینه ساز رشد اقتصادی، متنوع سازی اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت‌های خارجی، امکان جمعیت پذیری و بهبود زیر ساختها و موارد دیگر در مناطق روستایی بشود. (سپهوند، سپهوند، ۱۳۹۵: ۷۳). بسیاری از محققان و صاحب نظران بر این باورند که امروزه گردشگری روستایی و فعالیت‌های مرتبط با آن، به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد روستایی و منبعی بالقوه برای تنوع بخشی به آن در راستای نیل به توسعه پایدار روستایی مطرح است. (عینالی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۳). اگرچه به طور کلی اثرات مثبت اقتصادی گردشگری مورد تأیید است، ولی بسیاری از محققین معتقدند که گردشگری معمولاً اثرات منفی اقتصادی جامعه‌ی میزبان، مانند: افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه‌ی زندگی، برگشت کم سرمایه، فصلی بودن فرصت‌های شغلی، جابجایی در اشتغال افراد بومی و منسوخ شدن برخی فعالیت‌های مرسوم مانند کشاورزی و ماهی گیری در نواحی روستایی را نیز موجب می‌شود (Mathieson & Wall, 1982: 92). در این میان کشور ایران با دارا بودن شرایط متنوع آب و هوایی و جاذبه‌های فرهنگی، طبیعی، اقلیمی و همچنین تنوع آداب و رسوم محلی این توانمندی را دارد تا با شناسایی و ارزیابی جایگاه گردشگری، نقاط قوت و ضعف توسعه‌ی توریسم روستایی، فرصت‌هایی را با رفع تهدیدهای موجود فراهم آورد تا موجبات توسعه‌ی روستایی و بهره مند شدن نسل‌های امروز و آینده از معیشت پایدار و پتانسیل‌های موجود در ساختار اقتصادی، اقلیمی و اجتماعی روستا فراهم گردد. (صیدالی، ۱۳۹۱: ۷۰). روستاهای استان گیلان تا چند دهه‌ی قبل صرفاً نقش کشاورزی داشته‌اند اما از حدود دو دهه‌ی پیش به نقش خدماتی روی آورده و بسیاری از اراضی کشاورزی این مناطق از چرخه تولید خارج شده‌اند، به این ترتیب کارکردهای سنتی ناحیه در زمینه کشاورزی و دامداری تضعیف شده، روستاها بیشتر نقش و کارکرد استراحتگاهی، مراکز پذیرایی، تالارها و تفرج گاه‌های متمرکز و غیر متمرکز را پذیرفته‌اند. نتیجه این گردشگرپذیر بودن ایجاد تحولات مختلف از جمله تحولات اقتصادی در این روستاها است. منطقه شرق گیلان با داشتن جاذبه‌های طبیعی و انسانی فراوان بویژه در مناطق روستایی از گذشته‌های دور یکی از مناطق پر بازدید گردشگری در شمال کشور بوده است. با احداث اتوبان تهران - شمال در دهه اخیر و کوتاهتر شدن مسیر، علاوه بر

رونق هر چه بیشتر گردشگری در این منطقه باعث گردید تا بازدید کنندگان این فضا، اقدام به خرید ملک و ساخت ویلا در مناطق روستایی نمایند تا ایام تعطیل سال را با بهره مندی از مواهب طبیعی و انسانی در ملک شخصی خود سپری نمایند. روستاهای مورد مطالعه در رساله حاضر، روستاهای هدف گردشگری شرق استان گیلان شامل انبارسر (آستانه)، بالارود (سیاهکل)، حسن بکنده (لاهیجان)، حسن سرا و سفید آب (رودسر) می‌باشند. هر کدام از این روستاها با دارا بودن جاذبه‌های کم نظیر در بخشهای مختلف ساحلی، جلگه‌ای و کوهپایه‌ای از توان بسیار بالایی در زمینه گردشگری برخوردار بوده و رونق فعالیت‌های گردشگری در دهه اخیر سبب تحولات در این روستاها شده است. تحول در فعالیت‌های اقتصادی و رونق فعالیت‌های خدماتی، افزایش فرصت‌های شغلی، افزایش قیمت زمین، افزایش سطح درآمد ساکنان روستا و سرمایه گذاری در این روستاها از مهمترین این تحولات اقتصادی هستند. لذا در این تحقیق سعی شده است با مطالعه بر روی روستاهای هدف گردشگری شرق استان گیلان، نقش گردشگری بر تحولات این روستاها در دهه اخیر بررسی شده و در نهایت با توجه به امکانات و توانایی‌ها و محدودیت‌های روستاهای مورد مطالعه راهکارهایی جهت توسعه و ارتقای صنعت گردشگری این روستاها ارائه گردد. بنابراین این تحقیق در پی پاسخگویی به این سؤال زیر است:

گردشگری در تحولات اقتصادی روستاهای هدف شرق گیلان چه نقشی داشته است؟

مبانی نظری

گردشگری امتیازات اقتصادی قابل ملاحظه‌ای برای نواحی روستایی از طریق توسعه‌ی درآمدی و زیر ساختی (به ویژه از لحاظ اقتصادی برای مناطق حاشیه‌ای و کمتر توسعه یافته) ایجاد می‌نماید. گردشگری در سطح محلی می‌تواند برای صاحبان تجارت با سرمایه‌ی نسبتاً اندک، رشد اقتصادی ارگانیک فراهم کند و یک جایگزین بالقوه برای فعالیت‌های سنتی در روستا و کارگران محلی ارائه دهد. (Hall, 2005:4). همچنین گردشگری روستایی زمینه‌ی حضور تجارت‌های خرد را که ممکن است به خاطر جمعیت اندک اجتماعات روستایی عملی نباشد، فراهم می‌آورد. گردشگری روستایی در کنار فعالیت‌های روستایی مانند کشاورزی (به عنوان مثال مزارع) تأثیر مطلوبی داشته و موجب کسب درآمدهای جانبی قابل توجهی برای خانوارهای کشاورز می‌شود. (Wilson et al, 2001:132). در ادبیات توسعه پایدار گردشگری نیز به ابعاد اقتصادی گردشگری توجه شده است، به این ترتیب که موضوعات اصلی پایداری اقتصادی شامل منافع اقتصادی، متنوع سازی اقتصاد محلی، رشد اقتصادی کنترل شده، بهبود روابط محلی و منطقه‌ای و توزیع عادلانه منافع اقتصادی در اقتصاد محلی می‌باشد. (Mcintyre, 1993:25). همچنین بعد اقتصادی گردشگری پایدار، بر درآمد مناسب، ثبات قیمت‌ها و خدمات و برابری فرصت‌های شغلی در جامعه دلالت دارد. (McCool, 1995:29). بدین گونه که تعادل و برابری در توزیع منافع به دست آمده از گردشگری در بین همه طبقات جامعه‌ی میزبان صورت گیرد. به هر حال، گردشگری باید از تنوع بخشی وسیع فعالیت‌های اقتصادی محلی حمایت کند. همچنین گردشگری نباید تبدیلی به فعالیتی شود که بنیان اقتصادی یک ناحیه را تک بعدی سازد. (Jr, 2003:23). اصلاح کیفیت زندگی جامعه میزبان، تأمین تجارب کیفی برای بازدیدکنندگان و حفظ محیط زیست که هم جامعه میزبانو هم بازدید کنندگان وابسته به آن هستند از جمله اهداف گردشگری پایدار است. (سینایی، ۱۳۷۵:۱۳۵) در غیر این صورت گردشگری نه تنها فعالیتی زیان آور است بلکه از نظر اقتصادی، شکست خورده تلقی می‌شود. (میراب

زاده، ۱۳۷۵:۴۴). گردشگری روستایی همانند هر فعالیت دیگری منبع درآمد و اشتغال زاست و زنجیره‌ای از فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی را به وجود می‌آورد. طبق گفته گانون در سال ۱۹۹۴، توسعه گردشگری در نواحی روستایی، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت‌های خارجی و امکان جمعیت پذیری، بهبود زیر ساخت‌ها و موارد دیگر در مناطق روستایی شود. (مهدوی، ۵۰:۱۳۸۱).

اگرچه گردشگری دارای منافع است ولی این منافع باید با هزینه‌های اقتصادی بالقوه آن در تعادل باشد که هزینه‌هایی همچون افزایش تقاضا و هزینه خدمات عمومی، ایجاد هزینه‌های توسعه‌ای، افزایش قیمت زمین، امکان وابستگی زیاد جوامع محلی به یک فعالیت خاص، افزایش هزینه کالاها و خدمات، ایجاد مشاغل پاره وقت یا فصلی، ایجاد شکاف درآمدی در جوامع روستایی، خروج و عدم ماندگاری برخی از منافع اقتصادی گردشگری از نواحی روستایی را در بر خواهد داشت. به هر حال، نواحی روستایی منبعی است که برای مقاصد مختلف بهره برداری می‌شود. این بهره برداری‌ها به طور اجتناب ناپذیری اثرات منفی نیز دارد. بنابراین امکانات گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند بدون هزینه و تأثیر بر اقتصاد محلی باشد. (اکبرافلی، ۱۳۹۳:۱۲۶)

پیشینه

به طور کلی مطالعات بسیاری در مورد بررسی نقش گردشگری در تحولات اقتصادی روستایی توسط محققان انجام شده است که در جدول شماره (۱) چند نمونه از آنها نشان داده شده است.

جدول شماره ۱: نتایج تحقیقات در مورد بررسی نقش گردشگری در تحولات اقتصادی روستایی

محققان	موضوع	نتایج یا نکات کلیدی تحقیق
دکتر سید علی بدری و همکاران (۱۳۸۸)	اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی مرکزی نوشهر)	یافته‌های این تحقیق در ناحیه حاکی از آن است که گرچه گردشگری منجر به اثرات مثبت نظیر اشتغال زایی و افزایش درآمد ساکنان شده است ولی اثرات منفی همچون افزایش قیمت کالا و خدمات و زمین، افزایش هزینه زندگی ساکنان و... را به دنبال داشته است.
محسن صیدالی و همکاران (۱۳۹۱)	بررسی اثرات گردشگری در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان چهل چای)	یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که گردشگری نوعی از تنوع شغلی را به ویژه در بخش خدمات در روستا ایجاد نموده و دگرگونی‌هایی را در فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی خصوصاً در بخش‌های کشاورزی و دامداری و درآمد روستاییان در پی داشته است.
مسعود مهدوی و همکاران (۱۳۸۷)	اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظر سنجی از روستاییان دره کسن و سولقان	یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که گردشگری از نظر اقتصادی در این ناحیه اثرات محدودی داشته و به جز اشتغال زایی و درآمد زایی اندک موجب بالارفتن قیمت‌ها و سوداگری زمین شده است.
رحمت میرزایی (۱۳۸۸)	تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه	یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که گردشگری روستایی زمینه اشتغال فصلی در منطقه را به ویژه در بهار فراهم ساخته و شاغلان دیگر بخش‌های اقتصادی و به ویژه کشاورزی را به سوی خود جذب کرده است.
محمدعلی احمدیان و همکاران (۱۳۹۵)	نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان	یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که گردشگری روستایی در بعد اقتصادی بیشترین تأثیر را در افزایش قیمت زمین و مسکن داشته است.
سید حسن مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۲)	ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه	گردشگری اثرات مثبتی همچون ایجاد اشتغال برای جوانان و افزایش درآمد برای ساکنین محلی و اثرات منفی مانند افزایش قیمت زمین برای ساکنین محلی به دنبال داشته است.

در پژوهش روش مطالعه توصیفی - تحلیلی است که به منظور جمع آوری اطلاعات از روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. بدین ترتیب که در مطالعات اسنادی اطلاعات مربوط به بیان مسئله، مبانی نظری، پیشینه تحقیق و ویژگی‌های جغرافیایی و جمعیتی محدوده مورد مطالعه بدست آمده و در تحلیل نقش گردشگری در تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی استان گیلان در دهه اخیر از مطالعات میدانی بهره برده شده است. در مطالعات

میدانی با مراجعه به روستاهای هدف گردشگری شرق گیلان از طریق مشاهده و مصاحبه با کارشناسان و مدیران محلی اطلاعات میدانی در چندین نوبت در زمینه‌های مختلف جمع آوری شد.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه این تحقیق روستاهای هدف گردشگری شرق استان گیلان شامل روستاهای انبارسر (شهرستان آستانه اشرفیه بخش کیشهر)، بالارود (شهرستان سیاهکل بخش مرکزی)، حسن بکنده (شهرستان لاهیجان بخش رودبنه)، حسن سرا (شهرستان رودسر بخش مرکزی) و سفیدآب (شهرستان رودسر بخش رحیم آباد) می‌باشد. روستاهای مورد مطالعه به دلیل واقع شدن در نواحی ساحلی و کوهپایه‌ای از محیط طبیعی بکر و زیبا برخوردار می‌باشند. روستاهای انبارسر، حسن بکنده و حسن سرا به دلیل واقع شدن در نواحی ساحلی و جلگه‌ای از چشم انداز ساحل، باغات و جنگل، شالیزار، رودخانه و مرداب برخوردار بوده و روستاهای سفیدآب و بالارود نیز در نواحی کوهپایه‌ای با دارا بودن نواحی بکر جنگلی و رودخانه و حیات وحش جاذبه‌های طبیعی فراوانی را دارا می‌باشند. این روستاها علاوه بر جاذبه‌های طبیعی باتوجه به موقعیت جغرافیایی‌شان از جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی فراوانی برخوردار بوده که این جاذبه‌ها سبب رونق فعالیت‌های گردشگری در آنها شده است.

شکل ۱. موقعیت روستاهای هدف گردشگری در شرق استان گیلان

براساس جدول شماره ۲ جمعیت و خانوار ناحیه مطالعاتی از ۲۶۱۳ نفر و ۷۶۲ خانوار در سال ۸۵ به ۲۲۰۰ نفر و ۷۷۵ خانوار در سال ۹۵ رسیده است که می‌توان گفت کاهش جمعیت ناحیه مطالعاتی طی دهه اخیر دارای نرخ برابر ۱/۷- درصد و افزایش خانوار این ناحیه طی این دهه دارای رشد ۱/۷ درصد بوده است. آنچه که از آمارهای مطرح شده پیداست تغییرات جمعیتی محدوده تحقیق در سال ۱۳۸۵ با رشد منفی در سال ۱۳۹۵ مواجه بوده و این

تغییرات ناشی از میزان مهاجرت، مرگ و میر، نرخ منفی رشد جمعیت و... می‌باشد. نکته جالب افزایش میزان خانوار در ازای کاهش جمعیت می‌باشد که این مساله بدلیل توجه به بخش گردشگری و علاقمندی گردشگران به ساخت خانه‌های دوم در محدوده تحقیق و وجود جمعیت ساکن فصلی در این روستاها می‌باشد.

جدول ۲. تعداد جمعیت و خانوار روستاهای هدف گردشگری شرق گیلان در سالهای ۸۵،۹۰،۹۵

ردیف	روستا	سال ۱۳۸۵		سال ۱۳۹۰		سال ۱۳۹۵		نرخ رشد ده ساله	رشد ده ساله خانوار
		جمعیت	درصد خانوار	جمعیت	درصد خانوار	جمعیت	درصد خانوار		
۱	انبارسر	۹۳۸	۳۵/۸۵	۲۹۱	۳۴/۱۷	۲۸۶	۳۷/۵۴	-۱/۲	۰
۲	حسن بکنده	۶۳۹	۲۴/۴۵	۱۸۳	۲۷/۴۶	۲۰۲	۲۸/۴۵	-۰/۲	۱۴/۲
۳	حسن سرا	۷۹۶	۳۰/۴۶	۲۲۰	۲۹/۷۸	۲۳۳	۲۸/۲۷	-۲/۴	۲/۷
۴	بالارود	۲۱۵	۸/۲۲	۶۱	۷/۶	۵۵	۴/۸	-۶/۸	-۳۱/۲
۵	سفیدآب	۲۵	۰/۹۵	۷	۰/۹۵	۶	۰/۹	-۲/۲	۰
	جمع/درصد/رشد	۲۶۱۳	۱۰۰	۷۶۲	۲۴/۱۴	۷۸۲	۱۰۰	-۱/۷	۱/۷

ماخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۸۵،۹۰،۹۵ استان گیلان

یافته‌ها

در گذشته شیوه فعالیت در روستاهای ناحیه مطالعاتی به علت برخورداری از زمینه‌های مساعد محیطی غالباً بصورت کشاورزی و دامداری و امور مربوط به آن بوده است اما طی دهه اخیر از میزان شاغلان در بخش‌های فوق‌الذکر کاسته شده و فعالیت اقتصادی شاغلین روستا در بخش خدماتی افزایش چشمگیری داشته است. در واقع اقتصاد مولد روستایی در حال تبدیل شدن به مشاغل خدماتی با ماهیت فصلی می‌باشد. در جدول شماره ۳ گسترش فعالیت‌های خدماتی در روستاهای ناحیه مطالعاتی در دهه اخیر نشان داده شده است. همانطوری که در جدول مشاهده می‌شود در روستای انبارسر رونق صنعت گردشگری موجب افزایش کالا و خدمات در بخشهای اقتصادی نظیر فروشگاه، رستوران و قهوه خانه گردیده است بطوری که تعداد فروشگاه مواد غذایی از ۵ عدد در سال ۸۵ به ۱۰ عدد در سال ۹۵ رسیده که از رشدی ۱۰۰ درصدی برخوردار بوده است. روستای انبارسر که در گذشته فاقد غذاخوری بوده در سال ۹۵ دارای دو واحد غذاخوری جهت سرویس دهی به مسافران و گردشگران گردیده است. همچنین تعداد قهوه خانه‌ها از یک عدد در سال ۸۵ به ۳ عدد در سال ۹۵ رسیده است. این رشد در بخش خدمات در اقتصاد روستایی انبارسر که متکی به کشاورزی می‌باشد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. یکی از بخشهای مهم اقتصادی روستای انبارسر طرح سالم سازی دریا می‌باشد. بطوریکه در تابستان ۹۵ تعداد ۲۰۰۰۰۰۰ قطعه بلیط توسط دهیاری روستا در طرح سالم سازی دریا فروخته شد که درآمد حاصله از آن صرف کارهای عمرانی روستا گردید. علاوه بر آن درآمد حاصل از اجاره ویلاها و آلاچیق‌ها در طرح سالم سازی دریا و نیز اجاره خانه‌های روستائیان به گردشگران و فروش حاصل از محصولات مختلف در طرح بویژه در ایام تعطیلات همگی در اقتصاد روستایی انبارسر تأثیر فراوانی داشته است.

با نگاهی به جدول شماره ۳ و افزایش و توسعه زیرساخت خدماتی و تجاری طی یک دهه گذشته به خوبی می‌توان نقش صنعت گردشگری در توسعه روستای حسن بکنده را یافت. احداث دو رستوران، ۵ باب سوپرمارکت و ۲ قهوه خانه در ۱۰ سال گذشته نشان از ارتقاء بخش خدماتی در روستای حسن بکنده بوده است. در حالیکه قبل از سال ۸۵

هیچ سالن غذاخوری در این روستا وجود نداشته و فقط دو باب سوپرمارکت مایحتاج روستائیان را به صورت محدود تأمین می‌کرد.

به جرأت می‌توان گفت گردشگری بیشترین تأثیری که در رشد اقتصادی روستای حسن سرا داشته در افزایش نرخ بهره‌وری زمین‌ها می‌باشد. در روستای حسن سرا وجود ۵ هتل، ضمن فراهم نمودن فرصت شغلی برای اهالی روستا، عوارض دریافتی از آنها توسط دهیاری که صرف عمران و آبادی روستا می‌گردد در رشد و توسعه زیرساخت‌های روستا بسیار مؤثر می‌باشد. افزایش تعداد سوپرمارکت از ۴ واحد در سال ۸۵ به ۱۵ واحد در سال ۹۵ نشان از نقش پررنگ بخش خدمات در کنار تولیدات کشاورزی روستای حسن سرا می‌باشد که در اقتصاد خانوارهای روستایی بسیار حائز اهمیت می‌باشد. روستای بالارود به دلیل داشتن موقعیت جغرافیایی مناسب و نیز طبیعت بکر و زیبا و وجود بنای تاریخی تی تی کاروانسرا از اهمیت بالای گردشگری برخوردار است. اما علی‌رغم داشتن ظرفیت‌های مناسب گردشگری توجه چندانی به این امر نشده است. احداث دو سوپرمارکت، دو قهوه‌خانه و تعدادی آلاچیق و اقامتگاه جهت سرویس دهی به مسافران و همچنین فروش و افزایش قیمت محصولات کشاورزی به مسافران و گردشگران در افزایش درآمد اقتصاد خانوارهای روستای بالارود از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. در روستای سفیدآب به دلیل محدودیت اراضی که عموماً ملی می‌باشد امکان توسعه روستا وجود ندارد. ضمن آنکه روستا در محل دورتری از آبشار و در دامنه کوه واقع شده اما مسافران و گردشگران به جهت استراحت و خرید در کنار آبشار توقف می‌نمایند. به همین دلیل خانه دومی در این روستا وجود ندارد. در کنار مجموعه خدماتی-رفاهی سفیدآب که دارای ۲ سوپرمارکت و یک رستوران می‌باشد و مسافران مایحتاج خود را از این مرکز خریداری می‌کنند در روزهای تعطیل افراد محلی اقدام به برگزاری بازار می‌کنند. انواع محصولات که عمدتاً تولیدات خود روستائیان می‌باشد شامل عسل، فندوق، گل‌گاوزبان، ماست، دوغ و صنایع دستی به فروش می‌رسد که نقش بسزایی در اقتصاد روستائیان منطقه دارد.

در روستای سفیدآب نیز احداث یک دفتر مخابرات، ۲ باب سوپرمارکت، ۱ هتل و یک قهوه‌خانه در ده سال گذشته بوده است که از رشد ۱۰۰ درصدی برخوردار بوده است. در مجموع بیشترین و کمترین مشاغل خدماتی به ترتیب در روستاهای حسن سرا و سفیدآب قرار داشته و بالاترین و پایین‌ترین رشد ده ساله خدمات در روستاهای ناحیه مطالعاتی به ترتیب مربوط به احداث سوپرمارکت با رشد ۱۴۵٪ و دفتر مخابرات و هتل با رشد ۴۰٪ می‌باشد.

جدول ۳. گسترش فعالیت‌های خدماتی در روستاهای مورد مطالعه در دهه اخیر

ردیف	فعالیت‌ها	رستوران		دفتر مخابرات		سوپرمارکت		هتل		قهوه‌خانه	
		سال	رشد	سال	رشد	سال	رشد	سال	رشد	سال	رشد
	روستا	۸۵	۹۵	۸۵	۹۵	۸۵	۹۵	۸۵	۹۵	۸۵	۹۵
۱	اتبارسر	—	۲	—	۱	۵	۱۰	—	—	۱	۳
۲	حسن بکنده	—	۲	۱	۱	۲	۵	—	—	—	۲
۳	حسن سرا	—	۸	—	—	۴	۱۵	—	۵	۸	۳
۴	بالارود	—	۱	—	—	—	۲	—	—	—	۲
۵	سفیدآب	۱	۱	—	۱	—	۲	—	۱	—	۱
۶	جمع/میانگین	۱	۱۴	۱	۳	۴۰	۱۱	۳۴	۶	۹	۱۱

منبع: یافته‌های پژوهش

همانطوری که ذکر شد در روستاهای ناحیه مطالعاتی اقتصاد مبتنی بر کشاورزی به اقتصاد مبتنی بر خدمات در حال تغییر است که یکی از آنها اجاره دادن منزل به گردشگران است. تعدادی از ساکنین این روستاها، تمام یا بخشی از مسکن خود را به گردشگران اجاره می‌دهند. طبق مطالعات میدانی میزان اجاره خانه هر شب این روستاها از ۱۵۰۰۰۰۰ تومان تا ۳۰۰۰۰۰۰ تومان در نوسان بوده و روستاییانی که خواربار فروشی دارند و آنهایی که منزل خود را به گردشگران اجاره می‌دهند، به عبارتی کسانی که از آمد و شد مسافران نفعی اقتصادی دارند نگاه مثبتی نسبت به پدیده گردشگری نشان می‌دهند.

با توجه به رشد تعداد خانه‌های دوم در روستاهای ناحیه مطالعاتی (بجز روستای سفیدآب) و افزایش ساخت و ساز از مشاغلی که از طریق گردشگری در این روستاها (بجز روستای سفیدآب) ایجاد شده است مربوط به ساخت و ساز و استفاده از نیروهای بومی در مشاغلی نظیر بنایی، نجاری، سنگ کاری، مشاور املاک، باغبانی و سرایداری و خرید مصالح از منطقه است. در روستاهایی مثل انبارسر و بالارود که دارای تعداد خانه‌های دوم بیشتری هستند تعداد تنوع مشاغل فوق‌الذکر بیشتر می‌باشد.

توجه بخش گردشگری و علاقه مندی گردشگران به ساخت ویلا در روستاهای ناحیه مطالعاتی تقاضا برای خرید زمین در این روستاها را افزایش داده که این موضوع منجر به افزایش قیمت زمین این روستاها در دهه اخیر شده است که این افزایش قیمت زمین بورس بازی و واسطه‌گری را حتی بین افراد بومی روستاها به دلیل آشنایی آنها به روستا و مالکان اراضی رواج داده است، به طوری که در گوشه و کنار این روستاها آگهی‌هایی مبنی بر خرید و فروش اراضی به چشم می‌خورد. همچنین افزایش قیمت زمین در ناحیه مطالعاتی علاوه بر رواج دادن فروش اراضی و قطعه‌قطعه شدن آن باعث شده برخی از ساکنان با فروش زمین‌های کشاورزی خود در نواحی دیگر روستا زمین با قیمت ارزان‌تر خریداری کنند که این موضوع سبب شده تا اقشار کم درآمد روستا به ویژه جوانان برای تأمین زمین و مسکن خود با دشواری روبرو شوند.

با توجه به بازدید میدانی و مصاحبه با دهیار و اهالی روستا، میانگین قیمت اراضی در روستاهای مورد مطالعه در یک دوره ده ساله طبق جدول شماره ۴ حاکی از آن است که قیمت زمین در این مناطق رشد داشته است. به گونه‌ای که بیشترین رشد قیمت زمین در این مقطع مربوط به روستای حسن سرا با ۸۰۰٪ رشد و کمترین رشد قیمت زمین مربوط به روستای حسن بکنده با ۶۶٫۶۶٪ رشد می‌باشد. همچنین کمترین میزان قیمت اراضی در سال ۹۵ مربوط به روستای بالارود با متری ۱۳۰۰۰۰ تومان و بیشترین میزان قیمت زمین مربوط به روستای حسن بکنده با متری ۱۰۰۰۰۰۰ تومان می‌باشد.

جدول ۴. مقایسه میانگین قیمت زمین (ریال) در روستاهای مورد مطالعه

روستا	قیمت زمین در سال ۸۵	قیمت زمین در سال ۹۵	رشد ۱۰ ساله
انبارسر	۵۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰۰	٪۴۰۰
حسن بکنده	۶۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	٪۶۶٫۶۶
حسن سرا	۵۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰۰	٪۸۰۰
بالارود	۳۰۰۰۰۰	۱۳۰۰۰۰۰	٪۳۳۳٫۳۳

منبع: یافته‌های پژوهش

در این راستا تعداد بنگاه‌های املاک و مستغلات در روستاهای ناحیه مطالعاتی از ۸ واحد در سال ۸۵ به ۲۳ واحد در سال ۹۵ رسیده است که تعدادی از آنها بدون پروانه و مجوز قانونی در سطح روستا فعالیت دارند که این موضوع به دلیل ضعف نظارت بوده که سبب فعالیت خود سر و غیر قانونی و ناامنی در این بنگاه‌ها می‌شود. همچنین گردشگری در این روستاها سبب اشتغال زایی برای ساکنان غیر بومی نیز شده است، بطوریکه برخی از فعالیتهای اقتصادی که به سرمایه گذاری خارج از روستا وابسته است، تعدادی از مشاغل ایجاد شده به این افراد اختصاص دارد که این مورد جزو پیامدهای منفی گردشگری در این روستاها به شمار می‌رود.

ورود گردشگران به ویژه در فصول گردشگری در این روستاها سبب افزایش تقاضا برای کالا و خدمات به ویژه مواد غذایی افزایش می‌یابد که این موضوع به رغم افزایش درآمد برای ساکنین روستا سبب بالارفتن هزینه زندگی در این روستاها شده و این موضوع موجب تحمیل هزینه‌های اقتصادی زیادی به مردم روستا به ویژه اقشار کم درآمد روستا می‌شود. از دیگر پیامدهای اشتغال در ناحیه مطالعاتی فصلی بودن آن است. براساس مطالعات میدانی میزان تغییرات درآمدی گروه‌های مختلف شغلی در رابطه با بخش تجاری و ساخت و ساز که با بخش گردشگری ارتباط قوی دارند در طول فصل‌هایی از سال رونق بیشتری داشته است و از سویی دیگر فصلی بودن این گونه از مشاغل در بخش گردشگری باعث بی ثباتی شغل برای شاغلین این بخش شده است. همچنین هم زمان شدن گردشگری با فعالیتهای کشاورزی این منطقه سبب کاهش شاغلین جوان و رکود فعالیتهای مربوط به کشاورزی و دامداری شده است. بنابراین رشد گردشگری به دلیل درآمد بیشتر آن نسبت به فعالیتهای دیگر و هم زمانی فصلی آن با بخش کشاورزی باعث رکود فعالیت کشاورزی در این روستاها شده است.

جمع بندی و نتیجه گیری:

گردشگری در محدوده مورد مطالعه در زمینه‌های اقتصادی تحولاتی را موجب شده است که برخی جنبه مثبت و برخی جنبه منفی داشته‌اند. در روستاهای مورد مطالعه کشت غالب برنج بوده و عمده درآمد روستائیان نیز از طریق کشت برنج تأمین می‌گردد. اما طی یک دهه گذشته با رشد صنعت گردشگری، از میزان شاغلان در بخش‌های فوق الذکر کاسته شده و فعالیت اقتصادی شاغلین روستا در بخش خدماتی افزایش چشمگیری داشته است. گردشگری در زمینه اقتصادی سبب افزایش فرصت‌های شغلی، اشتغالزایی و افزایش سطح درآمد ساکنان روستا و سرمایه گذاری در این روستاها شده است. افزایش بخشهای خدماتی از جمله رستوران، هتل، مجتمع‌های اقامتی، سوپرمارکت و... برای گردشگران نشان از تغییر درآمد روستائیان از کشاورزی به بخش خدماتی- گردشگری می‌باشد. که هم اکنون در این روستا ۱۴ رستوران، ۳ دفتر مخابرات، ۳۴ سوپرمارکت، ۶ هتل، ۱۱ قهوه خانه، ۲۳ واحد مشاور املاک و مستغلات در محدوده مطالعه وجود داشته که وابستگی زیادی به بخش گردشگری دارند. بیشترین و کمترین مشاغل خدماتی به ترتیب در روستاهای حسن سرا و سفیدآب قرار داشته و بالاترین و پایین‌ترین رشد ده ساله خدمات در روستاهای ناحیه مطالعاتی به ترتیب مربوط به احداث سوپر مارکت با رشد ۱۴۵٪ و دفتر مخابرات و هتل با رشد ۴۰٪ می‌باشد. همچنین طرح سالمسازی دریا در سواحل انبارسر و حسن سرا نمونه‌ای از طرحهای سالمسازی در استان گیلان هستند که مسافران و گردشگران همه ساله جهت تفریحات آبی از آن بهره مند می‌گردند که درآمد حاصله از فروش بلیط توسط دهیاری به گردشگران صرف کارهای عمرانی روستا می‌گردد. علاوه بر آن درآمد حاصل از اجاره ویلاها

و آلاچیق‌ها در طرح سالم سازی دریا و نیز اجاره خانه‌های روستائیان به گردشگران و فروش حاصل از محصولات مختلف در طرح بویژه در ایام تعطیلات همگی در اقتصاد روستاهای ناحیه مطالعاتی تأثیر فراوانی داشته است. با توجه به رشد تعداد خانه‌های دوم در روستاهای ناحیه مطالعاتی (بجز روستای سفیدآب) و افزایش ساخت و ساز از مشاغلی که از طریق گردشگری در این روستاها (بجز روستای سفیدآب) ایجاد شده است مربوط به ساخت و ساز و استفاده از نیروهای بومی در مشاغلی نظیر بنایی، نجاری، سنگ کاری، مشاور املاک، باغبانی و سرایداری و خرید مصالح از منطقه است. در روستاهایی مثل انبارسر و بالا رود که دارای تعداد خانه‌های دوم بیشتری هستند تعداد تنوع مشاغل فوق الذکر بیشتر می‌باشد. بارزترین تأثیرات گردشگری در اقتصاد خانوارهای روستایی مورد مطالعه که جزو اثرات منفی است را می‌توان در افزایش قیمت زمین یافت. بیشترین رشد قیمت زمین در دهه اخیر مربوط به روستای حسن سرا با ۸۰۰٪ رشد و کمترین رشد قیمت زمین مربوط به روستای حسن بکنده با ۶۶،۶۶٪ رشد می‌باشد و این موضوع سبب شده تا اقشار کم درآمد روستا به ویژه جوانان برای تأمین زمین و مسکن خود با دشواری روبرو شوند. از دیگر اثرات منفی گردشگری در این روستاها می‌توان به بالا رفتن قیمت کالاها و مواد غذایی روستا در فصول گردشگری، فصلی بودن مشاغل مربوط به گردشگری، کاهش شاغلین و رکود فعالیت‌های مربوط به کشاورزی و دامداری در فصول گردشگری اشاره کرد. به این ترتیب روند توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه همچنان تا رسیدن به اهداف گردشگری پایدار فاصله زیادی دارد و ادامه روند آن در صورتی منشأ تحولات مثبت بیشتری خواهد شد و از مهاجرت روستائیان به دلیل کاهش درآمد ناشی از کشاورزی خواهد کاست که ضمن برداشتن موانع، محدودیت‌ها و روند سرمایه گذاری در این روستاها یک برنامه ریزی صحیح و اصولی در جهت اهداف گردشگری پایدار داشته باشیم تا ضمن به حداقل رساندن تحولات منفی گردشگری بتوانیم شاهد توسعه این صنعت مهم در روستاهای هدف گردشگری شرق گیلان باشیم. در راستای اهداف و راهبردهای توسعه پایدار گردشگری که می‌تواند صنعت گردشگری را در منطقه مطالعاتی ارتقاء دهد، پیشنهادهای زیر در قالب راهکارها ارائه می‌شود:

- مهیا نمودن زمینه‌های لازم برای جذب سرمایه گذاری بخش خصوصی با اولویت دادن به ساکنان محلی
- کنترل قیمت و جلوگیری از چندگانگی قیمت‌ها در روستاهای ناحیه مطالعاتی
- حمایت دولت از بخش‌های کشاورزی و دامداری در سطح کلان
- معرفی و فروش محصولات کشاورزی و دامداری روستاهای ناحیه مطالعاتی به گردشگران
- تدوین شیوه نامه‌ای جهت مسولیت بخشی به بنیاد مسکن، مسولان محلی و دهیاری‌ها در کنترل و نظارت بر خرید و فروش اراضی روستایی و تغییر کاربری در آنها
- ایجاد تنوع در منابع درآمدی کشاورزان و فرصت‌های اشتغال گسترده و تأسیس بازارهای محلی جهت فروش محصولات کشاورزی، صنایع دستی و...
- توسعه و گسترش گردشگری کشاورزی به منظور بهره برداری مناسب از مناظر زراعی و باغی روستایی در جهت کسب درآمد و جلوگیری از تخریب مزارع و پوشش گیاهی
- کمک به اشتغال جوانان روستاها به ویژه در بخش خدمات مرتبط با گردشگری روستایی
- آموزش و ارتقای سطح آگاهی شهر نشینان و روستائیان در جهت عواقب تغییرات کاربری اراضی مستعد

کشاورزی به کاربری‌های دیگر علی‌الخصوص خانه‌های دوم.

• اولویت دادن به ساکنان و مردم محلی از طریق مشارکت همه جانبه برای توسعه گردشگری روستاهای مورد مطالعه و توزیع درآمدهای ناشی از آن در بین ساکنان محلی.

منابع

- اکبرقلی، فرحناز، (۱۳۹۳). گردشگری روستایی، تهران، انتشارات پیام نور.
- احمدیان، محمد علی و همکاران (۱۳۹۵)، نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان، فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، شماره ۵۱: ۳۲۵-۳۵۰.
- بدری، سیدعلی و همکاران (۱۳۸۸)، اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی، مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۳: ۱۲-۳۵.
- سپهوند، لیلا و سپهوند، رضا (۱۳۹۵). برنامه ریزی گردشگری روستای ایستگاه بیشه، خرم آباد: انتشارات قلم اعظم. سینایی، وحید، (۱۳۷۵)، توسعه پایدار و گردشگری، ماهنامه اطلاعات سیاسی. اقتصادی، شماره ۱۳۴: ۹۵-۱۳۷.
- صیدالی، محسن و همکاران (۱۳۹۲)، بررسی اثرات گردشگری در توسعه روستایی، مطالعه موردی: روستای دهستان چهل چای شهرستان مینو دشت، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، شماره ۶۹: ۳-۸۸.
- عینالی، جمشید و همکاران، (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری روستایی با تاکید بر خانه‌های دوم، مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر، شهرستان بوئین زهرا، فصلنامه برنامه ریزی و توسعه گردشگری، شماره ۵۲: ۶-۷۴.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن و همکاران، (۱۳۹۲)، ارزیابی اثرات اقتصادی گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۷۵: ۲-۹۱.
- مهدوی، داوود، (۱۳۸۱)، نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک، نمونه: دهستان لواسان کوچک)، پایان نامه دکتری تخصصی، رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.
- مهدوی، مسعود و همکاران، (۱۳۸۷)، اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظر سنجی از روستاییان دره کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۳۹: ۲-۶۰.
- میراب زاده، پرستو، (۱۳۷۵)، ارزیابی پیامدهای زیست محیطی توسعه توریسم، مجله محیط زیست، شماره ۵۴: ۲-۶۲.
- میرزایی، رحمت، (۱۳۸۸)، تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اودامانات کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۴۹: ۴-۷۶.
- نیک بین، مهنا و کرمی، مهرداد، (۱۳۹۱)، بررسی پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری، مطالعه موردی: جزیره کیش، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، شماره ۱۳۷: ۲-۱۵۸.
- Mathieson, A. and G. Wall. (1982) Tourism: Economic, physical and Social Impacts, London: Longman.
- McCool, S.F. (1995). Linking tourism the environmental, and concepts of sustainability setting the stage. Forest service, intermountain Research station.
- Mcintyre, George. (1993). sustainable tourism Development-Guide for local planners, Madrid, ES: World Tourism Organization.
- Doh, M. (2006). change through tourism: Resident perceptions of tourism development. phd thesis. Texas A&M University.
- Hall, Derek; Kirkpatrick, Irene and Mitchell, Morage. (2005). Rural tourism and sustainable Business; Printed and bound in Great Britain by the Cromwell Press.
- Wilson, Suzanne; pesenmair, R, Daniel; Pesenmaier, Julie and Van, Es. C. John. (2001). Factor for success in rural tourism development; Journal of Travel Research, Vol. 40.
- Jr, Erick, T, Byrd. (2003). An analysis of variables that influence stakeholder participation and sustainable tourism development in rural north Carolina, A dissertation Submitted to the north Carolina state university of central Florida; for the degree of Doctor of philosophy

Saarinen,J.2007.Contradictions of Rural Tourism Initiatives in Rural Development Contexts:Finnish Rural tourism Strategy.Tourism,Vol.10.

